

Toplum Bilimleri Dergisi – Journal of Social Sciences

ISSN: 1306-7877 e-ISSN: 2147-5644

Hz. Ömer Suikastında Hürmüzân'ın Rolü

The Role Of Hurmuzân In The Assassination Of Calıph Omar

Haci Ataş

Dr. Öğr. Üyesi, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
İslam tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı
Osmaniye, Türkiye

Assistant Professor, University of Osmaniye Korkut Ata Faculty of Theology
Department of Islamic History and Arts
Osmaniye, Turkey

haciatas@osmaniye.edu.tr

orcid.org/0000-0001-9276-2966

Makale Bilgisi / Article Information

<http://dx.doi.org/10.29238/tbd.2007.50697>

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / The Article Arrival Date: 02.04.2021

Yayımlanma Tarihi / Publication Date: 25 Haziran / June 2021

Yayımlanma Sezonu / Publication Season: Haziran / June 2021

Cilt / Volume: 30

Sayfa / Pages: 35-50

Copyright © Published by Toplum Bilimleri Dergisi – Journal of Social Sciences.

All rights reserved www.toplumbilimleri.com

Özet

Hiz. Ömer, Muğire b. Şu'be'nin mükâteb kölesi Ebû Lü'lüe Feyrûz el-Mecûsî tarafından 23/644 yılında düzenlenen bir suikast sonucu öldürülmüştür. Hiz. Ömer'in bir suikast sonucu hayatını kaybetmesi birçok şüpheli de beraberinde getirmiştir. Halife'nin katili bellidir ancak suikastın asıl sebebi ve bu suikastın arkasındaki saikler ve şahıslar muammadır. Suikastın görünür sebebi Ebû Lü'lüe isimli kölenin kendisi için belirlenen mükâtebe bedeline itiraz ederek bunun için Halife'den indirim talep etmesi; Hiz. Ömer'in de bu talebe olumsuz cevap vermesidir. Mecûsî bir kölenin bu kadar basit bir sebeple bir devlet başkanını öldürmesi kuşkuyla karşılanmıştır. Görünen sebebin dışında bu cinayetin arkasında başka etkenler ve şahıslar olduğu düşünülmektedir. İran ve Irak topraklarının tamamını fethederek Sâsânî devletini ortadan kaldıran Hiz. Ömer, özellikle bu ülkeden Medine'ye getirilen İranlı esirlerin nefretini kazanmıştır. Bu isimlerin en öne çıkan meşhur İranlı komutan Hürmüzân'dır. Hiz. Ömer suikastında dâhilî ve haricî birçok sebepten söz edilmekle birlikte Hürmüzân'ın, Halife'nin şehit edilmesindeki en önemli aktör olduğu kanaatindeyiz. Halife Ömer suikastının arkasındaki en önemli figür olarak gördüğümüz Hürmüzân, bu çalışmanın odağında yer almıştır.

Anahtar Kelimeler: İslâm Tarihi, Hiz. Ömer, Hürmüzân, Ebû Lü'lüe, Suikast.

THE ROLE OF HURMUZÂN IN THE ASSASSINATION OF CALIPH OMAR

Abstract

Caliph Omar was assassinated in 23/644 by Ebû Lu'lue Feyrûz, the contracted slave of Mughira Ibn Shu'ba. The death of Caliph Omar as a result of an assassination brought many doubts. The killer of the Caliph is obvious, but the real reason for the assassination and the reasons and persons behind this assassination are enigmatic. The apparent reason for the assassination was that the slave named Abu Lu'lue objected to the contract price determined for him and demanded a discount from the Caliph for this; Caliph Omar also gave a negative response to this request. The murder of a head of state for such a simple reason was viewed with suspicion by a Macûsî slave. Apart from the apparent reason, it is thought that there are other factors and individuals behind this murder. Caliph Omar, who destroyed the Sassanid state by conquering all of Iran and Iraq, gained the hatred of the Iranian prisoners who were brought to Medina from this country. The most prominent of these names is the famous Iranian commander Hurmuzân. Although many internal and external reasons were mentioned in the assassination of Caliph Omar, we believe that Hurmuzân was the most important actor in the martyrdom of the Caliph. Hurmuzân, who we see as the most important figure behind the assassination of Caliph Omar, is the focus of this study.

Keywords: Islamic History, Caliph Omar, Hurmuzân, Ebû Lu'lue, Assassination.

Giriş

Hız. Ebû Bekir döneminde ortaya çıkan Ridde olaylarının bertaraf edilmesiyle isyan hareketleri sona ermiş, hemen arkasından da Şam ve Irak bölgesinde fetihlere başlanmıştır. Yaklaşık iki yıl süren halifeliğinin ardından vefat eden Hız. Ebû Bekir, ölmeden önce, kendisinden sonra en uygun aday olarak gördüğü Hız. Ömer'in halife seçilmesini sağlamıştır. Hız. Ömer döneminde Şam, Irak, İran, Cezîre ve Mısır gibi çok geniş bir coğrafya fethedilmiştir. Sâsânî topraklarının tamamı ele geçirilmiş ve bu devlet tarih sahnesinden silinmiştir. Köklü bir geçmişe sahip Sâsânî devletinin ortadan kaldırılması bu bölge insanının Hız. Ömer'e düşmanlık beslemesine neden olmuştur. Hürmüzân da meşhur bir Sâsânî komutanı iken bütün yetki ve makamını kaybederek bir esir konumuna düşmüştür.

Hız. Ömer suikastında ismi şüpheliler arasında yer alan Hürmüzân, Sâsânî devleti ile yapılan Tüster savaşından sonra (20/641) esir edilerek Medine'ye getirilmiştir. Meşhur İranlı komutanın Medine'ye getirilmesi Hız. Ömer'in kendisi hakkında nihai kararı vermesi içindir. Hürmüzân, kaynakların aktardığına göre Medine'ye geldikten kısa süre sonra Müslüman olmuştur. Aynı yıllarda Ebû Lü'lüe isimli İranlı bir köle de Hız. Ömer'in müsaadesi ile Medine'de yaşamaktadır. Bu iki şahsın zaman zaman bir araya gelerek görüştikleri bilinmektedir. Her ikisinin de İranlı olması ve esir olarak Medine'ye getirilmeleri onların ortak yanlarından. Halife'nin şehit edilışinden birkaç gün önce bu iki şahsın görüşmesi ve suç aleti olan hançerin yanlarında görülmesi Hürmüzân'ı Hız. Ömer'in katledilmesinde şüpheliler arasına sokmuştur.

Sâsânî halkının Hız. Ömer'e düşmanlık göstermesi suikastın haricî sebepleri arasında sayılabilir. Ancak Hız. Ömer'in tavizsiz uygulamalarından memnun olmayan bazı Müslümanların da ona karşı içeriden bir muhalefet hareketi başlatması dikkat çekicidir. Bu muhalefet hareketini yürütenler Hız. Ömer'den çekindikleri için çalışmalarını gizlice sürdürmüşlerdir. Müdahaleci bir kişiliğe sahip olan Hız. Ömer, Müslümanların hiçbir zaman rehavete kapılmasına müsaade etmezdi. İstışareye önem verir ancak karar verdikten sonra kendisine karşı muhalif bir tutum takınılmasından hoşlanmaz ve haklı olduğunu düşündüğünde sert tedbirlere başvurmaktan çekinmezdi.¹ Özellikle atadığı memurları sık sık teftiş etmesi ve onları gerektiğinde sorguya çekip cezalandırması bazı kimselerin hoşnutsuzluğuna sebep olmuştu. Kendisi oldukça mütevazı bir hayat yaşar aynı şekilde yöneticilerinden de bunu beklerdi. Devlet gelirlerinin arttığı bir dönemde tavizsiz bir mali politika uygulaması yine bazı kimseleri rahatsız etmişti. Bu da Halife'ye karşı dâhilî bir muhalefetin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

İlk dönem kaynaklarında suikastla ilgili rivayetler, belli bir metodoloji çerçevesinde ele alınıp kritik edilmemiştir. Hız. Ömer'in şehadeti ile alakalı rivayetler tek başlık altında ve herhangi bir kritiğe ihtiyaç duyulmadan aktarılmıştır. Bu rivayetçi metot, suikastın arkasındaki isim ya da olaylara ulaşmayı zorlaştırdığı gibi, aynı zamanda olayı karmaşık hale getirmiştir. Fakat bu bilgiler son dönem çalışmalarında daha sistemli bir şekilde ele alınmış, olayın bireysel ya da organize oluşunun tespitine yönelik çalışmaların yanında; suikastın iç ya da dış bağlantılarının ortaya konmasına yönelik çalışmalar da yapılmıştır. Bunlardan biri Mehmet Azimli'nin *Dört Halife'yi Farklı Okumak Hız. Ömer*² isimli kitabıdır. Yine Adnan Demircan'ın *Hız. Ömer Suikastı* adıyla yayımlanan tebliğı de konuyu aydınlatması bakımından önemlidir. Konumuzla alakalı görülebilecek diğer bir çalışma da Abdurrahman Demirci'nin *Hız. Ömer'in Şehadeti*³ isimli makalesidir. Elbette bu çalışmalar Hız. Ömer'in suikastıyla alakalı değerli bilgiler sunmuşlar ve makalemizde de ismi geçen çalışmalardan istifade edilmiştir. Ancak, söz konusu çalışmalar Hız. Ömer'in şehit edilmesindeki etkenlerin farklı taraflarına odaklanarak hazırlanmıştır. Bizim çalışmamızın

¹ Adnan Demircan, "Hız. Ömer Suikastı", *Uluslararası Hız. Ömer Sempozyumu*, ed. Ali Aksu (Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2018), 358.

² Mehmet Azimli, *Hız. Ömer* (Ankara: Ankara Okulu, 2018).

³ Abdurrahman Demirci, "Hız. Ömer'in Şehadeti", *İslâmî İlimler Dergisi* 9/2 (2014), 7-35.

diğerlerinden farkı ise suikastın baş sorumlusu olarak gördüğümüz Hürmüzân üzerine bina edilmesidir.

1. Hürmüzân'ın Kısaca Hayatı

Hürmüzân-ı Fârisî el-Mihricânî, Sâsânî döneminin önde gelen sülâlelerinden Mihricânkazef soyundan gelmektedir.⁴ Hz. Ömer döneminde İranlılarla yapılan Kâdisiye Savaşı'nda İran ordusunun sağ kanadını komuta etti.⁵ Bu savaşta Sâsânî ordusunun başkomutanı Rüstem öldürülünce Fars ordusu bozguna uğradı ve geri çekilmek zorunda kaldı.⁶ Hürmüzân, emrindeki askerlerle birlikte önce Medâin şehrine çekildi; bu şehrin de Müslümanlar tarafından fethedilmesi üzerine memleketi Hûzistan'a gitti.⁷ Bu bölgede kısa süreliğine kendi hâkimiyetini ilan etti ve sınır şehri olan Meysân'a saldırılar düzenleyerek İslâm ordusuna zayıat vermeye başladı.⁸ Bu gelişmeler üzerine bölge komutanı Sa'd b. Ebî Vakkâs, Hürmüzân'ın üzerine Nu'mân b. Mukarrin ve Nuaym b. Mes'ûd'u gönderdi. Burada, İslâm ordusu karşısında ağır bir yenilgi alan Hürmüzân, Düceyl nehrinin doğusuna çekildi. Sûkulahvâz'da karargâh kuran İranlı komutan İslâm ordusu karşısında başarılı olamayacağını anlayınca barış istemek zorunda kaldı.⁹

Sâsânî Hükümdarı Yazdücerd, Kâdisiye yenilgisinden sonra bir yandan kaçıyor bir yandan da askerlerini yeniden toparlamaya çalışıyordu. Bu maksatla Hürmüzân'a mektup yollayarak Müslümanların karşısına yeni bir ordu çıkarması için onu ikna etti.¹⁰ Çevre beldeleden gelen askerlerin de kendisine katılması ile birlikte Hürmüzân yeni bir ordu oluşturdu. Bu gelişmeyi haber alan Hz. Ömer, Nu'mân b. Mukarrin komutasındaki askerleri Râmhürmüz'e gönderdi. Burada herhangi bir direnişle karşılaşmayan İslâm ordusu şehri kuvvet kullanmadan kontrol altına aldı. Hürmüzân komutasındaki Sâsânî askerleri Müslümanlar bu şehre gelmeden önce burayı terk ederek Tüster'e çekilmişti.¹¹ Bunun üzerine Tüster'e hareket eden Müslüman askerler Şehri kuşatma altına aldı. Uzun süren kuşatmadan sonra kale içinden yardım alan Müslümanlar bu sayede Tüster'i ele geçirmeyi başardı. Şehrin 20/641 yılında fethedilmesinden sonra Hürmüzân, acemlerden 12 esirle birlikte Medine'ye gönderildi.¹² Böylece, Hürmüzân için komutanlıktan esirliğe dönüşen hayat hikayesi başlamış oldu.

⁴ Ebû Abdillâh Muhammed İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-Kübrâ*, thk. Ali Muhammed Ömer (Kâhire: Mektebetü'l-hanci, 2001), 7/90; Ebü'l-Hasen Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvûd Belâzürî, *Fütûhu'l-büldân* (Beyrut: Dâru'l-Mektebe el-Hilâl, 1988), 556.

⁵ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr Taberî, *Câmi'u'l-beyân ve Târîhu'l-ümem ve'l-mülûk* (Beyrut: Dâru'd-Türâs, 1387), 3/504; Ebü'l-Ferec İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam fi târîhi'l-mülûk ve'l-ümem*, thk. Muhammed Abdulkadir Ata-Mustafa Abdulkadir Ata (Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1412), 4/164; Ebü'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't-târîh*, thk. Abdullah el-Kâdi (Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1415), 2/307.

⁶ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer Vâkîdî, *Fütûhu's-Şâm* (Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1417), 2/178; Ebû Amr Halîfe b. Hayyât Halîfe Hayyât, *Târîhu Halîfe Hayyât*, thk. Ekrem Ziya el-Ömerî (Dimeşk: Dâru'l-kalem, 1397), 1/132; Ebû Muhammed Abdullâh b. Müslim İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif*, thk. Servet Ökkâşe (Kâhire: el-Heyetü'l-Mısıriyyetü'l-âmmeti lilkitâb, 1992), 1/667; Taberî, *Târîh*, 1/507.

⁷ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, 2/386; Ebû Zeyd Velîyyüddîn Abdurrahmân b. Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Hasen el-Hadramî İbn Haldûn, *Târîhu İbn Haldûn*, thk. Halil Şehade (Beyrut: Dâru'l-fikr, 1408), 2/550; Ekrem Ziya Ömerî, *Asru'l-Hilâfeti'r-Râside* (y.y.: Mektebetü'l-Abikân, ts.), 1/363.

⁸ Taberî, *Târîh*, 4/72; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, 2/386.

⁹ Taberî, *Târîh*, 4/84; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, 4/233; Ebû Zeyd Velîyyüddîn Abdurrahmân b. Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Hasen el-Hadramî İbn Haldûn, *Târîhu İbn Haldûn*, thk. Halil Şehade (Beyrut: Dâru'l-fikr, 1408), 2/551.

¹⁰ Taberî, *Târîh*, 4/83; Ebû Nasr el-Mutahhar b. Tâhir Makdisî, *el-Bed' ve't-Târîh* (Bursaîd: Mektebetü's-sekâfeti'd-dîniyye, ts.), 5/179; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, 2/389; Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, thk. Abdulah b. Abdülmuhsin et-Türkî (Kâhire: Dâru Hicr, 1424), 10/57.

¹¹ Taberî, *Târîh*, 4/84; Ebü'l-Muzaffer Şemsüddîn Yûsuf b. Kızıoğlu et-Türkî İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-zamân fi târîhi'l-a'yân* (Şam: Dâru'r-risâle el-Âlemiyye, 1434), 5/254; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 10/58.

¹² İbn Sa'd, *Tabakât*, 7/90; Taberî, *Târîh*, 4/77-85; Makdisî, *el-Bed' ve't-Târîh*, 5/179-180; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, 4/232-234.

Halife Ömer, zaman zaman onun tecrübesinden faydalanmak maksadıyla görüşlerinden istifade etmiştir. Nihâvend savaşından önce Hz. Ömer ona Fâris, Azerbaycan ve İsfahân'dan hangi şehri daha önce fethetmesi gerektiğini sormuş, o da: "Fâris ve Azerbaycan iki kol, İsfahân ise baş mesabesindedir. Sen iki koldan birini kesersen o, diğer kolla hayatını devam ettirebilir. Eğer başı kesersen kolların ikisi de düşer"¹³ diyerek, Hz. Ömer'e öncelikli hedefin İsfahân olması gerektiğini bildirmiştir. Halife de onun fikrini makul görmüş olmalı ki ordusunu İsfahân'a sevk etmiştir.

Müslüman olduktan sonra hayatına Medine'de devam eden Hürmüzân, İranlı köle Ebû Lü'lüe Fîrûz en-Nihâvendî'nin 23/644 yılında Hz. Ömer'e suikast düzenleyerek onu şehit etmesinin ardından halifenin oğlu Ubeydullah tarafından öldürülmüştür.¹⁴ Ubeydullah, babasının şehadetinde parmağı olduğuna inandığı için Hürmüzân'ı öldürmüştür.

2. Ebû Lü'lüe'nin Medine'ye Gelişi ve Halife'yi Şehit Edışı

Muğîre b. Şu'be, Kûfe valisi olduğu sırada demircilik, marangozluk ve nakış işlerinden anlayan bir genci kölesi edinmişti. Müslümanların, birçok mesleği olan bu yetenekli gençten faydalanacağını düşünmüş olmalı ki Hz. Ömer'e bir mektup yazarak ondan, bu gencin Medine'ye girmesine izin vermesini talep etti. Halife Ömer de kendisinden istenen bu izne olumlu cevap verdi. Ebû Lü'lüe bu özel izinle Medine'ye gelerek bu şehirde yaşamaya başladı.¹⁵ Ebû Lü'lüe, sinsi ve kindar birisiydi. Medine'ye getirilen esirlerle her fırsatta görüşür ve onları Araplara karşı kıskırtırdı. Nihâvend savaşında (21/642) elde edilen esirler Medine'ye getirildiklerinde bu zat, esir çocukların başlarını okşamış, ağlamış ve "Ömer benim ciğerimi parçaladı!"¹⁶ veya "Araplar benim ciğerimi parçaladı!"¹⁷ diyerek, Halife ve Araplara karşı olan nefretini dillendirmişti.

Ebû Lü'lüe Medine'ye geldiğinde efendisi Muğîre b. Şu'be ile her gün dört dirhem olmak üzere aylık 120 dirhem bedel karşılığında özgürlüğüne kavuşacağına dair bir anlaşma yapmıştı.¹⁸ Aralarında böyle bir anlaşma yapılmasına rağmen Ebû Lü'lüe, bir süre sonra bu miktarı fazla bulmuş olmalı ki bu durumu Hz. Ömer'e şikâyet etti. Halife de, sahip olduğu meslekleri göz önünde tutarak bu miktarın fazla olmadığını söyledi. Ebû Lü'lüe, Halife'nin cevabından memnun olmadığını belli edencesine ona kızgın bir şekilde bakmış Hz. Ömer yanındakilere: "Köle, biraz önce beni tehdit etti" demiştir.¹⁹

Halife Ömer, bir gün Hz. Ali ile beraber çarşıda dolaşırken Ebû Lü'lüe ile karşılaşmışlardı. Hz. Ömer ona "Bize bir değirmen yapmaz mısın?" demiş, o da "Evet, sana bütün şehir halkının söz edeceği bir değirmen yapacağım!" şeklinde cevap vermişti. Halife onun bu imalı sözleri üzerine Hz. Ali'ye "Bunun ne demek istediği hakkında ne düşünüyorsun?" diye sormuş o da "Ya Emîra'l-Müminîn! Bu adam seni tehdit etti!" demişti. Hz. Ömer ise "Allah bize kâfidir. Onun, bu ifadesiyle, imalı bir şeyler söylemek istediğini ben

¹³ Belâzürî, *Fütûhu'l-büldân*, 425; Halife Hayyât, *Târîhu Halife Hayyât*, 1/148; Taberî, *Târîh*, 4/142; Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, thk. Muhakkiklerden bir grup (Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1405), 1/405.

¹⁴ İbn Sa'd, *Tabakât*, 7/18; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif*, 1/187; Taberî, *Târîh*, 4/240; Makdisî, *el-Bed' ve't-Târîh*, 5/92; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 2/466.

¹⁵ İbn Sa'd, *Tabakât*, 3/322.

¹⁶ Taberî, *Târîh*, 2/419; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, 4/280; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 2/419; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 10/125.

¹⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, 3/322; Ebû'l-Hasen Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvûd Belâzürî, *Ensâbü'l-Esrâf*, thk. Züheyl Zekkâr - Riyâd ez-Zerkelî (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1417), 10/424-425; Ebû Muhammed Bahâüddîn el-Kâsım b. Alf b. el-Hasen İbn Asâkir, *Târîhu medîneti Dimaşk*, thk. Amr b. Garame (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1415), 44/409; Sibt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-zamân*, 5/399.

¹⁸ İbn Sa'd, *Tabakât*, 3/322.

¹⁹ İbn Sa'd, *Tabakât*, 3/320; Ebû Zeyd Ömer b. Şebbe en-Nümeyrî İbn Şebbe, *Târîhu'l-Medîneti'l-münevvere*, thk. Fehîm Muhammed Şaltût (Cidde: Dâru'l-İsfahân, 1399), 3/887; Belâzürî, *Ensâbü'l-Esrâf*, 10/423; Sibt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-zamân*, 5/398; Ebû'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr Süyûtî, *Târîhu'l-hulefâ*, thk. Hamdi Demirdâş (Riyad: Mektebet-ü Nizâr Mustafa el-Bâz, 1425), 1/186.

de anlamıştım” demekle yetinmişti.²⁰ Bu görüşmeden sonra Ebû Lü'lüe, sapı ortasında iki uçlu bir hançer yapmış, daha sonra bu hançeri Hürmüzân'a göstermiş ve ona hançeri beğenip beğenmediğini sormuş, Hürmüzân da “Bu hançerle vurup öldüremeyeceğin kimse olmaz!” demiştir.²¹

Bahse konu olan konuşmadan kısa bir süre sonra Ebû Lü'lüe, Halife'yi öldürme planını devreye sokmuştu. Sabah namazına hazırlanan Müslümanları gizlice takip etmeye başladı. O sırada Hz. Ömer, safların arasına girerek “Saflarınızı düzgün tutun!” diyordu. Safları düzelttikten sonra öne çıkarak tekbir getiren Halife, tam da bu esnada safların arasına sızan Ebû Lü'lüe tarafından defalarca hançerlendi. Hançer darbelerinden sonra Hz. Ömer'in “Köpek beni öldürdü” veya “Köpek beni yedi!” dediği rivayet edilmektedir. Ebû Lü'lüe, Hz. Ömer'i ağır bir şekilde yaraladıktan sonra elindeki iki tarafı keskin hançerle sağa sola koşarak karşısına çıkanları yaraladı. Kaynakların verdiği bilgiye göre bu kargaşa esnasında 13 kişiyi yaralanmış, bunlardan 9'u ölmüştür. Sonunda Müslümanlardan biri üzerine atılarak onu yakalamış, kaçamayacağını anlayınca da aynı hançerle intihar etmiştir.²²

Hz. Ömer, yaralandıktan sonra yanına gelen İbn Abbâs'tan, kendisini öldürmek isteyen kim olduğunu araştırmasını istedi. Bir süre araştırdıktan sonra kendisini öldürmeye çalışanın Muğîre b. Şu'be'nin kölesi Ebû Lü'lüe olduğunu bildirdi. Bu haber üzerine Hz. Ömer: “Allah onu kahretsin! Neden böyle yaptı? Yemin olsun ki, ben kendisine iyilik yapılmasını emretmişim” dedi. Daha sonra da: “Ölümümü bir Müslümanın eliyle kılmayan Allah'a hamd olsun!” dedi.²³ Hz. Ömer, yaralandıktan sonra Mescit'ten alınarak evine götürüldü. Evine gelen hekim ona bir miktar süt içirdi. Sütün, yaralarının birinden çıktığını görünce “Ne vasiyet edeceksen et, geceye çıkacağını sanmıyorum!” dedi.²⁴

Hz. Ömer'in yaralanması hâdisesinden hemen sonra kargaşanın devam ettiği sırada Müslümanlardan biri: “Ey Allah'ın kulları! Haydi namaza, güneş doğmak üzere!” diye bağırdı. Ashab da Abdurrahman b. Avf'ı öne sürdü. O da Nasr ve Kevser sürelerini okuyarak kısa bir namaz kıldırdı. Hz. Ömer'in eve götürülmesinden sonra halktan bir kısım Müslüman onun huzuruna girdi. Bunlardan bazılarının iddiasına göre Hz. Ömer kendilerine, “Suikastın Müslümanlardan bir grubun komplosu sonucu meydana geldiğini” söyledi. Ancak orada bulunan ashap: “Maazallah, bundan ne bilimiz ne de haberimiz var!” dediler.²⁵

3. Ubeydullah b. Ömer'in Hürmüzân, Cüfeyne ve Ebû Lü'lüe'nin Kızını Öldürmesi

Abdurrahman b. Ebî Bekir'den nakledilen rivayete göre, Hz. Ömer şehit edilmeden önce Ebû Lü'lüe ile Hürmüzân görüşmüştür. Hz. Ömer'in şehit edilmesinin perde arkasını aydınlatması bakımından önemli gördüğümüz rivayeti Abdurrahman şöyle aktarmaktadır: “Ben, daha önce Ömer'in katili Ebû Lü'lüe'ye, yanında Cüfeyne ve Hürmüzân varken uğramıştım. Onlar, birbirleriyle gizli bir şeyler konuşuyordu. Ben, beklenmedik bir şekilde karşılıklarına çıkınca paniklediler. Bu arada, kabzası ortada olan iki başlı bir hançerin yere düştüğünü gördüm. Ömer'in öldürüldüğü hançeri gördüğümde o günkü hançerin aynısı olduğunu anladım. Ubeydullah b. Ömer, bunları benden duyunca yanına kılıcını alarak Hürmüzân'ın evine gitti. Onu dışarı çağırdı ve: ‘Benimle gel de şu atıma bir bakalım!’ dedi.

²⁰ İbn Sa'd, *Tabakât*, 3/322; Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 10/424-425; İbn Asâkir, *Târîhu Dımaşk*, 44/409; Sibt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-zamân*, 5/399.

²¹ Ahmed b. Alî b. el-Müsennâ et-Temîmî el-Mevsilî Ebû Ya'lâ, *el-Müsned*, thk. Hüseyin Selim Esed (Dımaşk: Dâru'l-me'mûn li't-turâs, 1404), 5/116; İbn Asâkir, *Târîhu Dımaşk*, 44/410.

²² İbn Sa'd, *Tabakât*, 3/312; Muhammed b. Ahmed b. Temîm et-Temîmî Ebû'l-Arab, *Kitâbü'l-Mihan* (Riyad: Dâru'l-Ulûm, 1404), 1/63; İbn Asâkir, *Târîhu Dımaşk*, 44/415.

²³ İbn Sa'd, *Tabakât*, 3/313; Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 10/414; Taberî, *Târîh*, 4/192; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 2/447.

²⁴ İbn Sa'd, *Tabakât*, 3/315; Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 10/417.

²⁵ İbn Sa'd, *Tabakât*, 3/316; İbn Şebbe, *Târîhu'l-Medîne*, 3/904; Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 10/417.

Hürmüzân'ın, kendisinin önüne geçmesini bekledikten sonra arkadan saldırarak onu öldürdü.²⁶

Başka bir rivayette Abdurrahman, Hz. Ömer'in şehit edildiği hançeri olaydan bir gün önce gördüğünü zikretmektedir. Bu rivayete göre Abdurrahman bu hançeri Hürmüzân ile Cüfeyne'nin yanında görmüş ve: "Bununla ne yapıyorsunuz?" diye sormuştu. Onlar da: "Biz bununla et doğruyoruz" diye cevap vermişti.²⁷

Ubeydullah b. Ömer, Hürmüzân'ı öldürdükten sonra Hîre Hristiyanlarından olan ve aralarındaki süt akrabalığı sebebiyle Sa'd b. Ebî Vakkâs'ın Medine'ye getirdiği Cüfeyne'yi çağırdı. Cüfeyne, o sıralarda Medine'de Müslümanlara okuma yazma öğretiyordu. Cüfeyne dışarı çıkınca kılıcını kaldırdı ve onu öldürmek için hamle yapınca Cüfeyne, öldürüleceğini anladı ve hac işareti yaptı. Böylece Abdurrahman, babasının ölümünden sorumlu tuttuğu Cüfeyne'yi de öldürdü. Ardından Ubeydullah, intikam hırsı ile Ebû Lü'lüe'nin Müslüman olan küçük kızını da öldürdü.²⁸

Ubeydullah, babasının şehit edilmesinden sonra içinde bulunduğu ruh hali ile Medine'deki bütün esirleri öldürmek istiyordu. Muhacirler bir araya gelerek onu bu düşünceden vazgeçirmek istediler. Ancak Ubeydullah, kendisine engel olmak isteyen Muhacirleri dinlemediği gibi onları da ölümle tehdit etti. Araya giren Amr b. el-Âs ve Sa'd b. Ebî Vakkâs gibi sahabenin önde gelenleri güç de olsa Ubeydullah'ı durdurmayı başardılar.²⁹

4. Ubeydullah b. Ömer'e Verilen Ceza

Hz. Osman halife seçildikten sonra Muhacir ve Ensar'ı toplayarak onlara: "Dinde büyük bir gedik açan şu adamın (Ubeydullah b. Ömer) öldürülmesi için bana yol verin!" dedi. Muhacir'in ekserisi Ubeydullah'ın kısas edilmesi yönünde görüş bildirdi. Onlardan biri de Hz. Ali'dir. Halkın çoğunluğu ise Ubeydullah ile birlikte Cüfeyne ve Hürmüzân'a da lanet okuyarak "Siz, Ömer'in oğlunu da mı arkasından göndermek istiyorsunuz?" dediler. Böylece bu kargaşa ve ihtilafa birçok kişi katıldı. Sonunda Amr b. el-Âs, Hz. Osman'a gelerek "Ya Emîra'l-Müminîn! Bu durum, sen henüz göreve başlamadan önce vuku bulmuştu. Onu kısas etmekten vazgeç!" dedi. Amr'ın bu konuşmasından sonra Ubeydullah'a kısas uygulanmadı, bunun yerine öldürülen iki adam ile kızın diyeti ödendi.³⁰ Hz. Osman, "Ben, halife olarak onun velisiyim ve bu yaptığına karşılık kendi malımdan diyet vermeyi taahhüt ediyorum" diyerek, Ubeydullah'ın diyetini kendisi ödemiştir.³¹

Ubeydullah'ın, babasının şehit edilmesinden sonra üç kişiyi öldürmesinde kız kardeşi Hafsa'nın da etkisi olduğu rivayet edilmektedir. Bu rivayete göre Hz. Ömer'in diğer oğlu Abdullah b. Ömer: "Allah, Hafsa'ya rahmet etsin! Hafsa, onları öldürmek üzere Ubeydullah'ı teşvik edenlerdendi" diyerek bu hazin olaydan Hafsa'nın da sorumlu olduğunu haber vermektedir.³²

Hz. Ömer'in şehit edilmesinden sonra Hz. Osman ile Ubeydullah arasında sert tartışmaların yaşandığı anlaşılmaktadır. Hz. Osman, bu tartışmaların birinde Ubeydullah'a: "Allah seni kahretsin! Sen, namaz kılan bir adamı (Hürmüzân), Resûlullah'ın korumasında olan diğer bir adamı (Cüfeyne) ve küçük bir kız çocuğunu öldürdün. Seni bu halinle

²⁶ İbn Sa'd, *Tabakât*, 3/329; Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 10/432; Taberî, *Târîh*, 4/240; Sibt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-zamân*, 5/424; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 10/64.

²⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, 3/324; Taberî, *Târîh*, 4/240; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, 38/60; Ebû Muhammed Takıyyüddîn Ahmed b. Ali b. Abdilkâdir b. Muhammed Makrîzî, *İmtâ'u'l-esmâ'*, thk. Muhammed Abdulhamîd (Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, 1420), 6/215.

²⁸ İbn Sa'd, *Tabakât*, 3/329; Taberî, *Târîh*, 2/892; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, 4/339; Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân Zehebî, *Târîhu'l-İslâm ve vefeyâtü'l-meşâhîr ve'l-a'lâm*, thk. Ömer Abdusselam (Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-Arabî, 1413), 3/568; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 10/217.

²⁹ İbn Sa'd, *Tabakât*, 3/329-330; Sibt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-zamân*, 5/425.

³⁰ İbn Sa'd, *Tabakât*, 3/330; Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 10/433; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, 4/339; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, 38/61.

³¹ Taberî, *Târîh*, 4/239; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 2/467; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 3/297.

³² İbn Sa'd, *Tabakât*, 3/330; Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 10/433; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 3/297.

bırakmak nasıl hak olabilir?" diyerek, onu sert sözlerle azarladı. Ancak, bu sert sözlerle Ubeydullah'ı paylayan Hz. Osman, halife olduktan sonra diyet karşılığında onu serbest bırakmıştır. Halifenin, Ubeydullah hakkındaki fikrini değiştiren zat ise Amr b. el-Âs olmuştur.³³

Bazı kaynaklar Hürmüzân'ın oğlu Gamâzibân'ın, Ubeydullah'ı affettiğini nakletmektedir.³⁴ İbnü'l-Esîr'e göre bu rivayet zayıftır. Hz. Ali iktidara geldiğinde Ubeydullah b. Ömer, Şam'a kaçarak Muâviye'ye sığınmıştır. Çünkü Hz. Ali, Ubeydullah'a kısas uygulanmasını istiyordu.³⁵ Hz. Ali, halife olduğunda geciken kısası uygulamayı düşünmüş Ubeydullah da bunu anlayınca Şam'a kaçmıştır.

5. Hz. Ömer Suikastının Arkasındaki Unsurlar

İslâm Tarihi'nin en önemli şahsiyetlerinden biri olan Hz. Ömer'in şehadetinin arkasında ciddi saiklerin yattığını düşünüyoruz. Bu olay dışarıdan görüldüğü haliyle basit bir suikast hadisesi değildir. Suikastın arkasında dahili ve harici birçok etken yatmaktadır.

5.1. Pers İmparatorluğu'na Duyulan Özlem

Şiîlerin ekseriyetine göre Hz. Ömer, Hz. Ali'nin hilâfetine engel olan bir zalimdir. Bu nedenle Şiîlerin hakimiyeti altındaki bazı bölgelerde ismi Ömer olduğu için öldürülen Müslümanlardan söz edilmektedir.³⁶ İran'da, Hz. Ömer'in şehadetinden sorumlu olan Ebû Lü'lüe'nin türbesi yer almakta ve Şiîler tarafından ziyaret edilmektedir.³⁷ Daha da ötesi, Ebû Lü'lüe'nin mümin olduğunu ileri süren kitaplar yazılmakta, katile rahmet okunmakta ve onun cennetlik olduğu belirtilmektedir.³⁸

Şiîlerin bir kısmının Hz. Ömer'e düşman olmalarının sebebi yukarıda da belirtildiği gibi topraklarının Hz. Ömer'in emri altındaki Müslüman ordular tarafından fethedilmiş olmasıdır. Kendilerini Sâsânî İmparatorluğu'nun varisi olarak gören bir kısım İranlılar, ülkelerinin Müslümanlar tarafından fethedilmesini ve eski dinlerinin yok edilmesini bir türlü hazmedemedi. Bunun sorumlusu olarak gördükleri Hz. Ömer'i de bir türlü içlerine sindiremediler. Ebû Lü'lüe de "Ömer ciğerimi parçaladı!" diyerek bu gerçeği dile getirmiştir.

Hz. Ömer'in katili Ebû Lü'lüe (Ebu Lulu) bazı Şiîler tarafından kutsanmaktadır. Fanatik Şiîler, Ebû Lü'lüe'nin hayatını anlatan ve onu öven kitaplar yazmış ayrıca bazı Şiîler onun hatırasını yaşatma adına çocuklarına Lulu ve Feyruz isimlerini koymuşlardır. Medine'de intihar ederek hayatına son veren Ebû Lü'lüe adına İran'ın Keysân şehrinde bir türbe inşa edilmiştir. O, bir kısım Şiîler arasında "Millî Kahraman" ve "Ruhani Önder" olarak görülmektedir. Bazı Şiî ibadethanelerinde her yıl "Ömer'e Lanet Bayramı" düzenlendiği bir sır değildir. Hz. Ömer düşmanlığı ile alakalı diğer bir uygulama ise 2010 yılında bir grup Şiî'nin İran'daki "Hüseynî" ve Londra'daki Majus camilerinde, Hz. Ömer'in vefatını "Ömer Cehennemde!" yazılı afişlerle kutlamalarıdır. Bunların yanında Şiî seremonilerinde, Hz. Ömer ve Hz. Âişe'ye lanet edilmektedir.³⁹ Söz konusu türbe, Sünni dünyadan gelen yoğun tepkilere kulak veren İran yönetimi tarafından daha sonra kapatılmıştır. İranlı yetkililer türbenin Hz. Ömer'in katili olan Ebû Lü'lüe'ye ait olmadığını, bu türbenin İranlı bir sufi olan başka bir Ebû Lü'lüe'ye ait olduğunu ancak yanlış anlamalara sebep olduğu için bu türbenin ziyarete kapatıldığını belirtmiştir.⁴⁰ Görüldüğü gibi, İranlı yetkililer Ebû Lü'lüe adına yapılan bir türbenin varlığını kabul etmekte ancak söz konusu türbenin aynı adı taşıyan İranlı bir

³³ İbn Sa'd, *Tabakât*, 3/30; Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşraf*, 10/434; İbn Asâkir, *Târîhu Dımaşk*, 38/64.

³⁴ Taberî, *Târîh*, 4/244; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 2/468.

³⁵ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 2/468.

³⁶ Azimli, *Hz. Ömer*, 13.

³⁷ Ali Muhammed Sallabi, *Hz. Ömer*, çev. Mehmet Akbaş (İstanbul: Ravza Yayınları, 2008), 691.

³⁸ Bkz: Ebu'l-Hüseyn el-Hûinî, *Şehâdetü'l-Eser Ala İmâni Kâtili Ömer* (Kâhire: el-Ezher, 1429).

³⁹ <http://dintahripçileri.com/sianin-hz-omerr-a-i-sehid-eden-ebu-lulu-munafigini-her-sene-kabri-basinda-torenlerle-anmasi>, 29 Mayıs 2018.

⁴⁰ <http://www.tevhidhaber.com/turbe-yalani-ve-vahdeti-baltalama-cabalari>, 10.10.2010.

sufiye ait olduğunu iddia etmekle bir anlamda olayın üstünü örtmeye dönük açıklama ile yetinmektedirler. Adına türbe yapılacak kadar meşhur olan Ebû Lü'lüe isminde bir sufinin varlığı bile kanaatimizce düşündürücüdür. Bu isimde bir türbenin varlığı dahi bazı Şiîlerin Ebû Lü'lüe'ye karşı sempati duyduğunu açıkça göstermesi bakımından son derece manidardır.

Elbette, Şiîlerin tamamını Hz. Ömer aleyhine yapılan uygulamalardan sorumlu tutmak yanlış olacaktır. Ancak, Şia dünyasında Hz. Ömer, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Âişe'ye karşı, en basit tabirle, hasmane bir tavır olduğu bilinmektedir. Çünkü Hz. Ömer, görünürde Hz. Ali'nin halifeliğine engel olan bir sahabîdir. Kanaatimizce Hz. Ömer düşmanlığının arkasındaki asıl sebep, İranlı bazı unsurların Halife'yi Sâsânî İmparatorluğu'nun yıkılmasındaki baş aktör olarak görmeleridir. Bu sebeple Hz. Ali'ye sahip çıkmayı kalkan olarak kullanıp buradan Hz. Ömer'e saldırmaktadırlar.

Görüldüğü gibi şehadetinin ardından yüzlerce yıl geçmesine rağmen bir kısım Şiî tarafından Hz. Ömer'e karşı sergilenen nefret duygusu hâlâ tazeliğini korumaktadır. Bahsi geçen nefret ve düşmanlık duygusunun Ebû Lü'lüe'deki tezahürünü kaynaklar açıkça ortaya koymuştur. Aynı şekilde Medine'ye getirildikten kısa bir süre sonra Müslüman olduğu aktarılan Hürmüzân'ın Hz. Ömer'e karşı sempati duymasını bekleyemeyiz. Onun da en az Ebû Lü'lüe kadar Halife'ye ve Müslümanlara düşmanlık göstermesi bizce beklenen bir durumdur. Ancak onun bu nefret duygusunu gizlediği anlaşılmaktadır. Çünkü onun ağzından bu düşmanlığı ortaya koyacak bir rivayete rastlanmamaktadır. Ancak, görkemli bir komutan iken esir edilen birinin, esaretine neden olan insanlara karşı bir anda sempati duyması insan oğlunun yapısına aykırı bir durumdur. Dolayısıyla olay henüz tazeliğini korurken Hürmüzân'dan samimi bir Müslüman olmasını beklemek ve kalbinin İslâm'a ısındığını düşünmek kanaatimizce insanın fitratına aykırı bir durumdur.

5.2. Muğîre b. Şu'be'nin, Hz. Ömer Suikastı ile Alakası

Hz. Ömer, Muğîre b. Şu'be'yi Basra valiliği görevinden azlederek yerine Ebû Musa'yı atamıştı. Bu görev değişikliğinin nedeni Muğîre b. Şu'be'ye zina isnadında bulunulmasıdır. Ancak Muğîre, dört şahitten birinin (Ziyâd b. Ebîh) zina olayı hakkında kesin ifadeler kullanmaması üzerine cezalandırılmaktan kurtulmuştu. Suçun sabit olmaması üzerine yeniden Basra valiliğini talep eden Muğîre b. Şu'be'yi Halife Ömer, "Allah'a yemin ederim ki, eğer şahitlik tamamlanmış olsaydı seni kendi taşlarıyla taşlayacaktım. Sen, kalbi boş bir şehvetperestsin!" diyerek, paylamıştır.⁴¹

Sözlerinden de anlaşılacağı üzere Hz. Ömer, Muğîre'nin zina yaptığına inanmaktadır. Ancak, olayı tam olarak müşahede eden dört şahit bulunmadığı için cezadan kurtulmuş; bunun yerine diğer üç şahide iftira cezası uygulanmıştır. Bu olaydan sonra Hz. Ömer, Kûfe'ye gönderdiği valilerin halk tarafından kabul görmemesi üzerine son çare olarak Muğîre b. Şu'be'yi Kûfe valiliğine yeniden atamış, ancak, "Seni Kûfe'ye göndersem itham edildiğin şeyi yine yapar mısın!" diye sormuş, o da: "Hayır!" diyerek cevaplamıştır.⁴² Halife Ömer, Muğîre'nin atamasını yaptıktan sonra Sa'd b. Ebî Vakkâs'ı, Muğîre'yi teftiş etmek için Kûfe'ye göndermek istemiş ancak Ebû Lü'lüe tarafından şehit edilince bu teftiş yapılamamıştı.⁴³ Bu olaydan kısa bir süre sonra Hz. Ömer'in, Muğîre b. Şu'be'nin anlaşmalı kölesi tarafından öldürülmesi bazı kimseler tarafından şüpheli görülmüştür.⁴⁴ Hırslı bir yapıya sahip olan Muğîre'nin, ömrünün sonuna kadar valilik görevinde kalmak için Halife'ye bir komplö düzenleyerek ölümüne neden olduğu iddia edilmektedir. Çünkü Muğîre'nin kusurlarını yakından bilen Halife Ömer'in onu, uzun süre valilik görevinde tutmayacağı aşikardı.

⁴¹ Taberî, *Târîh*, 4/71-72; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 2/384-385; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 4/71-72.

⁴² Belâzürî, *Fütûhu'l-büldân*, 393.

⁴³ Taberî, *Târîh*, 4/251.

⁴⁴ Azimli, *Hz. Ömer*, 114.

Muğîre b. Şu'be'nin muhteris bir yapıya sahip olması, zina isnadı ile itham edilmesi ve makam-mevki konusunda hırs göstermesi zaaf olarak görülebilir. Ancak, onun bu zafiyetlerinin Halife'yi ortadan kaldırmayı planlayacak boyutlarda olduğunu düşünmüyoruz. Kaldı ki, insanî kusurları olan tek sahâbi Muğîre b. Şu'be değildir. Muâviye, Amr b. el-Âs gibi isimlerin de bu tür zaaflarından söz edilebilir. Ancak bu şahısları, hırslarını delil göstererek Hz. Ömer'in şehadetinden sorumlu tutmanın akıllıca olmadığı kanaatindeyiz. Ebû Lü'lüe'nin, Muğîre'nin kölesi olması da bu gerçeği değiştirmez.

5.3. Hz. Ömer'in, Müreffeh Hayatın Önünde Engel Olarak Görülmesi

Hz. Ömer döneminde Sâsânî topraklarının tamamı fethedilmiş, bu köklü devlet tarih sahnesinden silinmiştir. Hicaz bölgesine göre iklim yönünden daha avantajlı olan ve bereketli topraklara sahip Sâsânî devletinin (Irak ve İran) fethedilmesi o döneme kadar mütevazî imkanlarla yaşayan Müslümanların müreffeh bir hayata kavuşmalarının önünü açmıştır. Derin bir tarihî geçmişe sahip olan İran topraklarının fethi, İran kültürünü yakından tanıma fırsatı sunduğu gibi müreffeh bir hayatın da önünü açmıştır. Buna ilaveten Bizans'tan alınan Suriye ve Mısır toprakları da bu müreffeh hayatın yaşanmasına katkı sağlamıştır. Ancak, bahsi geçen verimli arazileri kullanarak bolluk içinde bir hayat yaşamalarının önünde bir engel vardı. Bu engel Halife Ömer idi. Hz. Ömer, halife olmasına rağmen kısıtlı bir maddi gelirle hayatını sürdürüyor, aynı şekilde Müslümanların da bu kısıtlı şartlar altında yaşamasını istiyordu. Valilerini sık sık denetliyor, mal varlıklarında aşırı artış gördüğünde hemen müsadere ediyordu. Halife, kat kat artan maddi imkanlara rağmen Hz. Peygamber dönemindeki mütevazî şartlarla hayat tarzının devamından yanaydı. Hz. Ömer, müreffeh bir hayatın İslâm toplumunu dünyevileştireceğine inanıyor ve bunun da toplumun yozlaşmasına sebep olacağını savunuyordu. Fakirlikle imtihan edilen ve bu imtihandan alınının akıyla çıkan Müslüman toplumun zenginlikle imtihan edildiğinde, tabiri caizse, sınıfta kalmasından kaygılanıyordu. Tarih, insan psikolojisini iyi bilen ve Arap toplumunu yakından tanıyan Hz. Ömer'in, bu tespitlerinde ne kadar isabetli olduğunu yakın zamanda doğrulayacak ve Halife'nin endişelerinde haklı olduğuna şahitlik edecekti.

Irak'ın güneyinde bulunan bereketli Sevâd arazileri fethedilince Müslümanlar buralardan arazi ve sayfiyeler satın almaya başladılar. Ancak bu durumu öğrenen Hz. Ömer buna engel olmuş ve bu satışları iptal etmiştir.⁴⁵ Hz. Ömer'in düşüncesi bu geniş arazileri eski sahiplerinde bırakmaktı.⁴⁶ Bu uygulama ile askerlerin çok geniş topraklara sahip olmalarının önüne geçmek istiyordu. Bu toprakların eski sahiplerinden de haraç alarak devlete sabit bir gelir kazandırma düşüncesindeydi. Ashap ile yaptığı istişare sonucu bu yeni uygulamaya geçildi. Bu durum bazı sahabenin ciddi muhalefetine⁴⁷ ve bölgenin fethine katılan askerlerin tepkisine sebep olmuştur. Böylece Hz. Ömer, kendisine karşı gizli bir muhalefetin oluşmasına zemin hazırladı. Ancak bu gizli muhalif grup onun dünyadan göç etmesine yönelik en küçük bir icraat göstermedi. Onlar sadece, eskiye oranla daha müreffeh bir hayat yaşamak istiyordu. Buna engel olan Hz. Ömer'e, gizlice sitem ediyor ve artık refah içinde yaşayacakları bir dönemi arzuluyorlardı. Bu muhalif grubun Ebû Lü'lüe ve Hürmüzân ile görüşüp bunları Hz. Ömer'e karşı kışkırttıklarına dair herhangi bir rivayet bilmiyoruz. Kanaatimiz, bolluk içinde yaşamayı özleyen bu Müslümanların Halife'ye karşı içlerinde besledikleri temennilerin ve aralarında yaptıkları eleştirel sohbetlerin ötesinde herhangi bir icraata kalkışmadıkları yönündedir.

Hz. Ömer'in şehit edilmesinden sonra on yıllık katı bir mali disiplin dönemi sona ermiş artık Müslümanların daha müreffeh bir hayat yaşayacağı yeni bir döneme ayak basılmıştır. Kanaatimizce, Hz. Osman'ın halife seçilmesindeki etkenlerden biri de Müslümanların artık bolluk içinde yaşamalarına imkan sağlayacak bir halifenin

⁴⁵ Taberî, *Târîh*, 4/33; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 2/367.

⁴⁶ Sibt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-zamân*, 12/138.

⁴⁷ Azimli, *Hz. Ömer*, 116.

yönetiminde yaşamak istemeleridir. Nitekim bu dönemde Müslümanlar geniş imkanlardan istifade etmeye başlamış, aşıptan bazılarının zenginliği, tabiri caizse, dillere destan olmuştur. Ancak, ne yazık ki bu zenginlikle beraber İslâm toplumu arasında görüş ayrılıkları derinleşmiş ve sorunların kılıçla çözüldüğü yeni bir döneme girilmiştir.

5.4. Hz. Ömer'in, Medine'ye Dışarıdan Köle Getirilmesine Karşı Çıkması

Hz. Ömer, buluş çağına gelmiş esir kölelerin Medine'ye girmelerine izin vermiyordu. Muğîre b. Şu'be, Basra/Kûfe valisi olduğu sırada marangozluk ve nakış işlerinden anlayan bir köle edinmişti. Ebû Lü'lüe ismindeki kölesini Medine'ye göndermek istiyordu. Bu amaçla Halife'ye bir mektup yazarak isteğini bildirdi. Muhtemelen Muğîre, bu yetenekli gencin marifetlerini öne sürerek Hz. Ömer'i ikna etmeyi başarmıştır. Böylece Ebû Lü'lüe bu özel izinle Medine'ye gelerek burada yaşamaya başladı.⁴⁸ Hz. Ömer, kendisine düzenlenen suikastın ardında bu ismin olduğunu öğrenince: "Ben size gayrimüslim hiçbir yabancıyı bize göndermeyin dememiş miydim? Siz böylece beni mağlup ettiniz!" dedi. Hz. Ömer'in, Medine'ye girmesini istemediği bir köle tarafından şehit edilmesi dikkat çekicidir. Dolayısıyla Halife Ömer, endişesini taşıdığı bir hususta sözünün dinlenmemesi sebebiyle cinayete kurban gitmiştir.

5.5. Hz. Ömer'in Şehit Edilmesinde Münafıkların Sorumluluğu

Hz. Ömer'in şehit edilmesiyle alakalı bazı kaynaklarda geçen bir rivayet, bu olaydan münafıkları sorumlu tutmaktadır. Bu rivayete göre münafıklar Ebû Lü'lüe'yi kışkırtarak Halife Ömer'e saldırtmışlar ve şehit edilmesine yardım etmişlerdir.⁴⁹ Ancak bu iddiayı destekleyen başka rivayetler elimizde olmadığından Halife Ömer'in şahadetinde münafıkların parmağı olup olmadığı konusunda tatmin edici bir sonuca ulaşamıyoruz. Elbette münafıkların, Hz. Ömer'in öldürülmesiyle alakalı niyet ve temennileri olabilir ancak bu niyet ve temennilerle alakalı fiilî bir kalkışma kaynaklara yansımamıştır.

5.6. Hz. Ömer'in Şahadetinden Bazı Ashabın Sorumlu Tutulması

Hz. Ömer'in şahadetinden aşıptan bazılarının alakasıyla ilgili rivayet şöyledir: Hz. Ömer'in yaralanması hâdisesinden hemen sonra halktan bazıları onun huzuruna girdi. Bunlar, Hz. Ömer'in kendilerine, "Bu olayın Müslümanlardan bazılarının komplosu sonucu meydana geldiğini" söylediğini iddia ettiler. Ancak orada bulunan aşıp: "Maazallah, bundan ne bilgimiz ne de haberimiz vardır!" dediler.⁵⁰ Aynı iddia ile alakalı başka bir rivayet de şöyledir: Hz. Ömer hançerlendiği zaman Muhacir ve Ensar'ın etrafında toplandığı bir sırada İbn Abbas'a, "Onların yanına çık ve beni kimin vurduğunu öğren!" dedi. İbn Abbas da dışarıda toplanan Ensar ve Muhacir'e, Halifeyi kimin öldürmek istediğini sordu? Onlar da: "Hayır, vallahi değil onu öldürmek, ömürlerimizin onun ömrüne eklenmesini isterdik" dediler.⁵¹

Hz. Ömer'in aşıbın bazılarının şüphelenmesi dikkat çekicidir. Halife'nin sert ve tavizsiz tavrı ve müreffeh bir yaşama engel olan uygulamaları bazı Müslümanları rahatsız etmiş olabilir. Ancak, Ebû Lü'lüe'nin katil olduğu ortaya çıkınca Hz. Ömer, bir Müslümanın elinden suikasta uğramadığı için Rabbine şükretmiştir. Aşıptan bazılarının Ebû Lü'lüe'yi kışkırtmış olabileceği akla gelebilir. Ancak, Hüzmüzân dururken bu kışkırtmayı aşıptan bazılarının üstüne atmak kanaatimizce ayakları yere basmayan bir çıkarım olur.

⁴⁸ İbn Sa'd, *Tabakât*, 3/322.

⁴⁹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 6/448; Ebû Muhammed Takıyyüddîn Ahmed b. Alî b. Abdilkâdir b. Muhammed Makrîzî, *İttî'âzü'l-ḥunefâ' bi-aḥbâri'l-e'immeti'l-Fâtımiyyîn el-ḥulefâ'* (İskenderiye: el-Meclisü'l-a'la lişuuni'l-islâmiyye, ts.), 1/38.

⁵⁰ İbn Sa'd, *Tabakât*, 3/316; İbn Şebbe, *Târîḥu'l-Medîne*, 3/904; Belâzürî, *Ensâbü'l-Esrâf*, 10/417.

⁵¹ İbn Sa'd, *Tabakât*, 3/323; Cemaleddin İbnü'l-Müberred, *Fadâil Emîra'l-Müminîn Ömer b. Hattâb*, thk. Abdulazîz b. Muhammed (Medine: İmâdetü bahsi'l-İlmî, 1420), 3/811.

6. Hz. Ömer Suikastında Hürmüzân'la Alakalı Şüpheler

Yukarıda, doğrudan veya dolaylı olarak Hz. Ömer'in şahadetine sebep olarak görülebilecek birkaç unsurdan söz edildi. Bize göre bu unsurlardan en dikkat çekici olan Sâsânî devletinin ortadan kaldırılması sonucu ortaya çıkan Hz. Ömer düşmanlığıdır. Hürmüzân'ın da bu devrik devletin önemli bir komutanı olması kanaatimizce, suikastın aydınlatılması konusunda onu merkeze almak için yeterli bir sebeptir. Hz. Ömer'in şahadetine kadar yaklaşık üç yıl Medine'de halife ile birlikte yaşayan Hürmüzân bize göre, suikastın arkasındaki en önemli şüphelidir.

6.1. Müslüman Olması ile Alakalı Şüpheler

Tüster savaşında esir edilen Hürmüzân ve akrabalarından oluşan 12 kişilik acem heyeti Hz. Ömer'in kendileri hakkında hüküm vermesi için Medine'ye gönderilmişti. Hürmüzân'ın başında bulunduğu bu heyet Hz. Ömer'in huzuruna çıkarıldı. Hürmüzân Halife'den, özgürce konuşma hususunda güvence aldıktan sonra "Ey Araplar! Siz dinsiz iken biz sizi köle ediniyor, size hükmediyor ve sizi öldürüyorduk. Bize göre siz, âdi ve değersiz bir millet idiniz. Ancak, Allah sizin yanınızda olunca artık kimse size güç yetiremez oldu" dedi. Bu sözlerden sonra Halife Ömer onun öldürülmesi emrini verdi. Bu emir üzerine Hürmüzân: "Bana özgürce konuşabileceğimi söylemiştin" deyince o esnada Hz. Ömer'in yanında bulunan Zübeyr b. el-Avvâm, Enes b. Mâlik ve Ebû Sa'îd e-Hudrî Hürmüzân'ın doğru söylediğini tasdik ettiler. Bunun üzerine Hz. Ömer: "Allah onu katletsin, farkında olmadan benden eman almış!" dedi.⁵² Bu konuşmadan sonra Hz. Ömer, Hürmüzân'ın üzerine yürüyerek: "Beni kandırdın. Allah'a yemin ederim ki sen Müslüman oluncaya kadar bunu kabul etmiyorum!" demiş, o da Müslüman olmuştur. İslâm'a girince Hz. Ömer, kendisine iki bin dirhem maaş tahsis etmiş ve onu Medine'ye yerleştirmiştir.⁵³

Kaynaklarda, Hürmüzân'ın Müslüman olması ile alakalı bir rivayet daha yer almaktadır. Bu rivayete göre Hz. Ömer, Medine'ye getirilen Hürmüzân ve arkadaşları ile bir süre sohbet ettikten sonra onları İslâm'a davet etti. Ancak onlar Müslüman olmayı kabul etmedi. Bu red kararı üzerine Hz. Ali, "Ey Müminlerin emiri! Onunla kardeşlerinin arasını ayır (Onları sürgüne gönder)!" dedi. Bu tavsiye üzerine Hz. Ömer Hürmüzân ve arkadaşlarını deniz yoluyla Şam'a göndermeye karar verdi ve arkasından da "Allah'ım onların gemilerini parçala!" diyerek boğulmaları için beddua etti. Hürmüzân ve arkadaşlarının bindiği gemi yolda arızalandı ama batmadı. Sonra bu şahıslar Medine'ye dönerek Müslüman oldu. Müslüman olmaları üzerine Hz. Ömer, onların her birine iki bin dirhem atıyye (maaş) tahsis etti. Hürmüzân'a da "Urfuta" adını verdi. Hürmüzân Müslüman olduktan sonra Hz. Ömer ile birlikte hac merasimine iştirak etti.⁵⁴

Yukarıdaki her iki rivayet de bize göre şüpheleri içinde barındırmaktadır. Hz. Ömer gibi zekası ile öne çıkan birinin eman verdikten kısa bir süre sonra bunu unutarak Hürmüzân'a, "Beni kandırdın!" diyerek sinirlenmesi Halife Ömer'e yakışmayan bir tavrıdır. Bu sebeple bu aktarımda bir sorun olduğu kanaatindeyiz. Elbette bu sorun Hürmüzân'ın Müslüman olması ile alakalı değildir ancak burada rivayetle alakalı bir problem olabileceğini söylemeye çalışıyoruz.

Birinci rivayetin aktarımına göre Hürmüzân, Hz. Ömer'den korktuğu için Müslüman olmuştur. Konuşmanın başında Halife'den eman alan Hürmüzân, konuşmanın devamında Halife'nin kendisini öldüreceğini anlayınca Müslüman olmayı tercih etmiştir. Bu durumda hayatını kurtarma adına Müslüman olmuş dolayısıyla İslâm'ı kerhen tercih etmiştir. Böyle

⁵² İbn Sa'd, *Tabakât*, 7/91-92; Ebû Muhammed Abdullâh b. Müslim İbn Kuteybe, *Uyûnü'l-ahbâr* (Beyrut: Dâru'l-kütübü'l-ilmiyye, 1418), 1/293; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 3/295.

⁵³ Taberî, *Târîh*, 4/87-88; Makdisî, *el-Bed' ve't-Târîh*, 5/179-180; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, 4/234-235; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 2/391-392; İbn Keşîr, *el-Bidâye*, 10/62-64; Ayrıca Bkz: Ebû'l-Hasen İzzüddîn Ali b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî İbnü'l-Esîr, *İslâm Tarihi (el-Kâmil fi't-Tarih Tercümesi)*, çev. Abdülkerim Özyayın vd. (Ocak Yayıncılık, 2016), 2/481-482.

⁵⁴ İbn Sa'd, *Tabakât*, 7/92; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 3/295.

bir davet şekli de yine Hz. Ömer'in yaklaşımına ters düşmektedir. Bu rivayete göre Hz. Ömer, ya Hürmüzân'ın ölüm korkusu ile İslâm'ı tercih ettiğini anlamamış ya da böyle bir duruma müsaade etmiştir. Her iki durum da Hz. Ömer'in genel tavrına aykırıdır.

İkinci rivayetin aktarımı Hz. Ömer'in tavrına daha yakın görünmekle birlikte burada da bir takım mantık hataları yer almaktadır. Rivayete göre Halife, Hürmüzân ile bir süre sohbet ettikten sonra onu İslâm'a davet etmiştir. Hürmüzân Müslüman olmayı kabul etmeyince Hz. Ali'nin tavsiyesi üzerine onu ve ekibini Medine'nin dışına göndermeye karar vermiştir. Halife Ömer, Müslüman olmayı kabul etmeyen Hürmüzân ve ekibini sürgünle cezalandırmıştır. Buraya kadar her şey normaldir ancak, Halife'nin sürgün kararından sonra Hürmüzân'ın arkasından boğulması için beddua etmesi garip bir durumdur. Halife, Müslüman olmayı reddeden Hürmüzân ve arkadaşlarına gerektiğinde kısas uygulayacak kudrete sahipken arkalarından beddua etmesi onun acizliğine işaret eder. Bu da yine Hz. Ömer'in olaylara yaklaşım tarzına uygun düşmemektedir.

Haklarında sürgün kararı verilen Acem ekibi gemileri arızalanınca ne hikmetse yeniden Medine'ye dönerek Müslüman olmayı tercih etmiştir. Hz. Ömer'in teklifini ilk etapta kabul etmeyen Hürmüzân'a yolda ne oldu da kararını değiştirmiş ve tekrar Medine'ye dönerek Müslüman olmuştur? Muhtemelen, gidecek güvenli bir yer bulamadıkları için Müslüman olmaya ve adaletine güvendikleri Hz. Ömer'in yanına sığınmaya karar vermiş olmalıydılar. Rivayetlerin neresinden bakarsanız bakın Hürmüzân'ın Müslüman oluşunu aktaran rivayetler sorunludur. Üstelik buradaki tek sorun rivayetlerin aktarım şekli değil Hürmüzân'ın Müslüman oluş şeklidir. Bizim de üzerinde durduğumuz asıl mesele onun şüpheli Müslümanlığıdır.

Bizce Hürmüzân'ın Müslüman olmasındaki önemli etkenlerden biri İslâm'ın hoşgörüsünden faydalanma düşüncesidir. En az bunun kadar etkili olduğunu düşündüğümüz diğer bir unsur ise Hz. Ömer'in yanında kalma arzusudur. Düşmanınızın yakınında olursanız, onu takip etme imkanına sahip olur ve açıklarını görebilirsiniz. Bu durumda Hürmüzân, Hz. Ömer'i kontrol altında tutmak ve fırsatını bulduğunda onu etkisiz hale getirmek için Müslüman olarak Medine'de kalmayı tercih etmiş olmalıdır.

6.2. Hürmüzân'ın Ebû Lü'lüe ile Bağlantısı

Hürmüzân'ın oğlu Gamâzibân b. Hürmüzân'dan gelen bir rivayet Hz. Ömer'in şehit edilmesi olayını aydınlatmada ipuçları taşımaktadır. Bu rivayete göre, Medine'de yaşayan İranlılar ara sıra birlikte olur, sohbet ederlerdi. Bir gün Fîruz Ebû Lü'lüe, Hürmüzân'a uğramış, elindeki iki başlı hançeri Hürmüzân'a göstermişti. Ebû Lü'lüe'ye, "Bu hançerle ne yapacaksın?" diye sormuş, o da, "Bununla eğleniyorum!" diye cevap vermişti. Bu konuşmayı yaparken Abdurrahman b. Ebî Bekir onları görmüş ve Hz. Ömer bu hançerle öldürüldüğünde Ubeydullah b. Ömer'e gördüklerini anlatmış, o da olaydan sorumlu gördüğü için Hürmüzân'ı öldürmüştü.⁵⁵

Hz. Ömer'in katili Ebû Lü'lüe ile Hürmüzân'ın, Medine'de bir araya gelerek sohbet ettikleri bilinmektedir. Her ikisinin de Acem halkından olması konuşacakları ortak birçok konunun olduğunu göstermektedir. Sâsânî devletini ortadan kaldırarak esir olmalarına neden olan Hz. Ömer'in de bu ortak konulardan biri olduğu muhakkaktır. Dolayısıyla, Ebû Lü'lüe'nin Hz. Ömer'e karşı düzenleyeceği suikast planından Hürmüzân'ın haberdar olmamasını mümkün görmüyoruz. Doğrudan veya dolaylı olarak Hürmüzân'ın bu hain plandan haberi olmalıdır. Ebû Lü'lüe'nin suikast aleti olan hançeri bizzat kendisi yapması ve bunu Hürmüzân'a göstererek fikrini sorması, onun da "bununla öldüremeyeceğin kimse olamaz!"⁵⁶ demesi, Hürmüzân'ın plandan haberi olduğunu göstermektedir.

Ebu Lü'lüe'nin, mükâtebe indirimi alamadığı için Halife'yi öldürmeyi göze alması bizce madalyonun görünen kısmıdır. Kendisinin ve ülkesinin içine düştüğü durumdan Hz.

⁵⁵ Taberî, *Târîh*, 4/243; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 2/467.

⁵⁶ İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, 44/410.

Ömer'i sorumlu gördüğü için mükâtebe bedelinin düşürülmesi talebini bir bahane olarak kullanmıştır. Ebû Lü'lüe'nin arkasında ise Hüzmüzân gibi kudretli bir Sâsânî komutanı vardır. Kanaatimizce Hüzmüzân, "Bu hançerle öldüremeyeceğin kimse olamaz!" derken kasten veya ima yoluyla Halife'yi öldürmesi konusunda bu çılgın Mecûsî'yi teşvik etmiştir. Görkemli Sâsânî devletinin önemli komutanlarından biri olan Hüzmüzân'ın Halife'yi öldürmeyi aklından geçirmedeği, en azından Ebû Lü'lüe gibi çılgın bir karakteri bunu yapması için teşvik etmediği bizce ihtimal dışıdır. Burada şöyle bir soru akla gelebilir: Neden Hüzmüzân Halife'yi bizzat kendisi öldürmedi de bu konuda bir maşa kullandı? Zira bu cinayet için sayısız fırsat eline geçmiş olmalıdır. Bu sorunun cevabı bizce açıktır. Hüzmüzân, önemli bir Sâsânî komutanı olduğu için cinayetten sonra onun yakalanıp öldürülmesi büyük bir kayıp olurdu. Ancak, aynı durum Ebû Lü'lüe için geçerli değildir. Hüzmüzân eğer öldürülmeseydi, fırsatını yakaladığında yeniden bir ordu kurabilir veya muhalif bir grubun başına geçerek tehlike arz edebilirdi. Bu sebeple suikastı Ebû Lü'lüe'ye yaptırmış olmalıdır. Hüzmüzân'ı öldürmeyi planlayan Halife'ye Enes b. Mâlik'in, "Ey Müminlerin Emîri! Onun arkasında çok sayıda ve güçlü düşman askeri vardır. Eğer Hüzmüzân'ı öldürecek olursan bu askerler hayatlarından ümidi keserek kanlarının son damlasına kadar savaşacaklardır!"⁵⁷ demesi bu iddiamızı desteklemektedir.

Ebû Lü'lüe'nin Halife'yi hançerledikten sonra intihar etmeyi tercih etmesi de bizce kuşkuyla karşılanması gereken diğer bir husustur. Şayet katil kendini öldürmeseydi Müslümanlar tarafından konuşturulabilir ve cinayetin arkasındaki güçlerin ortaya çıkarılması sağlanabilirdi. Kanaatimizce Ebû Lü'lüe, cinayetin arkasındaki isim veya isimlerin ortaya çıkmasına mani olmak için kendi hayatına son vermiştir.

6.3. Suikastın Arkasındaki Asıl Güç

Hüzmüzân, Medine'ye getirildikten sonra Hz. Ömer'in onunla alakalı nihaî kararı aralarındaki anlaşmayı bozduğu ve Mecze b. Sevr ile Berâ b. Mâlik'i katlettiği gerekçesiyle ona kısas uygulama yönündeydi. Bazı kaynaklarda yer alan bilgiye göre Hz. Ömer Enes b. Mâlik'e Hüzmüzân hakkında ne düşündüğünü sormuş, o da: "Ey Müminlerin Emîri! Onun arkasında çok sayıda ve güçlü düşman askeri vardır. Eğer Hüzmüzân'ı öldürecek olursan bu askerler hayatlarından ümidi keserek kanlarının son damlasına kadar savaşacaklardır" demiştir. Bu sözler üzerine Hz. Ömer: "Ondan rüşvet almışsın gibi onu destekler şekilde konuşuyorsun!" dedi. Enes de: "Hayır, Allah'a yemin ederim ki, ne o bana rüşvet verdi ne de ben ondan herhangi bir şey aldım!" dedi... Bu konuşmanın sonunda Hüzmüzân Müslüman olmuş, Hz. Ömer de onu öldürmekten vazgeçmiştir.⁵⁸

Muhaddis İbnü'l-Arabî de (öl. 543/1148), Hz. Ömer'in şehit edilmesinde Hüzmüzân'ı mesul tutan müelliflerden biridir. Ona göre, Müminlerin Emiri'nin kanı Hüzmüzân'ın boynundadır. Ebû Lü'lüe ise sadece Hüzmüzân'ın maşasıdır. Hatta, Hüzmüzân'ın oğlu bile bu düşüncededir.⁵⁹ İbnü'l-Arabî ile aynı fikirde olan başka bir müellif de Mevlânâ Şiblî'dir (öl. 1914).⁶⁰ Ancak bu iki müellif, Hüzmüzân ve Ebu Cüfeyne'yi öldüren Ubeydullah b. Ömer'in haklılığını savunurken Ubeydullah'ın, Ebû Lü'lüe'nin küçük kızını öldürmesini görmezden gelmekle eleştirilmiştir.⁶¹ Kaynaklarda yer alan rivayetler, daha sonraki gelişmelerle birlikte okunduğunda Hz. Ömer'i öldüren Ebû Lü'lüe'nin arkasında daha derin bir gücün varlığına işaret etmektedir. Ebû Lü'lüe buz dağının görünen yüzüdür.⁶²

⁵⁷ Halife Hayyât, *Târîhu Halife Hayyât*, 1/147.

⁵⁸ Halife Hayyât, *Târîhu Halife Hayyât*, 1/147; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 3/200; Muhammed Yûsuf Kandehevî, *Hayâtü'ş-şahâbe*, thk. Beşşâr Avvâd Marûf (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1420), 2/345.

⁵⁹ Ebû Bekr Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Meâfirî İbnü'l-Arabî, *el-'Avâşım mine'l-kavâşım*, thk. Muhibbittîn el-Hatîb-Mahmud Mehdî el-İstanbulî (Beyrut: Dâru'l-Cil, 1407), 117.

⁶⁰ Muhammed Şiblî, *Asr-ı Saâdet*, çev. Ömer Rıza Doğrul (İstanbul: Eser Neşriyat, 1978), 5/300.

⁶¹ Mehmet Azimli, *Hz. Osman* (Ankara: Ankara Okulu, 2018), 126-127.

⁶² Demircan, "Hz. Ömer Suikastı", 366.

Muhammed Heykel (öl. 1956), Hz. Ömer'in katiliyle alakalı "vergisinin ağırlığını bahane ederek bu cinayeti işlemişse, bundan bireysel bir çıkar elde edemediği gibi bedelini de hayatıyla ödemiştir" diyerek, bu işin Ebû Lü'lüe'nin bireysel bir saldırısı olmadığını söylemeye çalışmıştır. Ona göre, bu basit mesele bireysel görüşme ile halledilebilirdi. Heykel, vergi indirimini bahane ederek Halife'nin öldürülmesini asıl maksadı örtmek için kullanılan bir kılıf olarak görmüştür.⁶³ Ebû Lü'lüe'nin figüran olduğunu düşünen başka bir müellif de Muhammed Akkâd'dır (1889-1964). Akkâd, suikastın organize bir iş olduğunu düşünmekte ve Ebû Lü'lüe'nin, muhtemelen kısıstan kurtulmak için vergiyi kılıf olarak kullandığını ifade etmektedir.⁶⁴

Ünlü Müsteşrik Caetani (1869-1935) Hz. Ömer suikastıyla alakalı sıra dışı bir iddia ortaya atmıştır. O, bu işin planlı bir organizeenin ürünü olduğunu ileri sürdükten sonra hiçbir delil ya da kaynak göstermeksizin işin arkasında ashabın olduğunu iddia etmiştir. Caetani, bir meczup olan Ebû Lü'lüe'nin böyle bir iş için biçilmiş kaftan olduğunu, ama gerçekte kullanıldığını, saldırı amacına ulaşınca da bilinmeyen bir sahabî tarafından öldürülerek konuşmasının engellendiğini ileri sürmüştür. Bu sahabîlerin Hz. Osman'ı öldürenlerle aynı olduğunu da iddiasına eklemiştir.⁶⁵ Caetani'nin iddiası, ayakları yere basmayan eleştiriye açık bir iddiadır. Saldırıda halifenin yanında ashaptan başkalarının da yaralanması ve öldürülmesi söz konusudur. Ashaptan bazılarının gizli bir plan dahilinde Ebû Lü'lüe'yi kışkırtıp Halife'yi öldürtmesi insaftan ve delilden uzak bir iddiadır. Çünkü saldırıyı planlayanlardan birileri de bu suikastta öldürülebilirdi.⁶⁶

Bize göre Hz. Ömer'in katledilmesindeki en önemli unsur bizzat Hürmüzân'dır. Hürmüzân'ın, Medine'ye geldikten kısa bir süre sonra Müslüman olması onun üzerindeki şüpheleri kaldırmaz. Kaynakların ifadesine göre Ebû Lü'lüe'nin kızı da Müslüman olmuştu. Kızının Müslüman olması Ebû Lü'lüe'yi Hz. Ömer'i öldürmekten vazgeçirmedi ise aynı şekilde Hürmüzân'ın Müslüman olması da Hz. Ömer suikastında parmağı olduğu yönündeki şüpheleri ortadan kaldırmaz. Kaldı ki Hürmüzân'ın İslâm'a girişi bizce kuşkuludur. Eğer Müslüman olan birinin yani Hürmüzân'ın, Hz. Ömer'in katledilmesinde parmağı olmasına şaşkınlıkla bakıyor ve ona bu iddiayı yakıştıramıyor isek İslâm tarihinin daha fazla şaşkınlığa sebebiyet verecek pek çok olaya sahne olduğu unutulmamalıdır. Hz. Osman'ı katledenlerin Müslüman olması ya da Cemel ve Sıffin savaşlarında binlerce Müslümanın birbirini öldürmesi gibi.

Son olarak, Ubeydullah b. Ömer ve Hafsa'nın da farkında olmadan bu cinayetin aydınlatılmasına engel olduklarını belirtmekte fayda vardır. Babasının öldürülmesi üzerine, tabiri caizse, şok geçiren Ubeydullah'ın duygusal ve fevrî hareketleri sonucu muhtemel cinayet şüphelilerini öldürmesi ciddi bir hatanın ötesinde affedilmesi zor bir suçtur. Aynı şekilde Hafsa'nın da Ubeydullah'ı kışkırtan duygusal tepkileri yine suikastın arkasındaki failerin ortaya çıkarılmasına mani olmuştur.

Sonuç

Kaynaklarda aktarılan rivayetlerden yola çıkarak Hz. Ömer suikastının tüm yönleriyle aydınlatılması imkânsız görünmektedir. Ebû Lü'lüe'nin, suikastın hemen arkasından intihar etmesi ve muhtemel şüphelilerin de Ubeydullah b. Ömer tarafından öldürülmesi bu cinayetin aydınlatılmasına mani olmuştur. Özellikle, Hürmüzân ve Cüfeyne'nin ortadan kaldırılması suikastın arkasındaki güçlere ulaşmayı zorlaştırmıştır. Ancak, bütün bunlara rağmen Ebû Lü'lüe'nin kişisel bir kızgınlık sonucu ani bir kararla Halife'yi katletmesi akla uygun görünmemektedir. Rivayetlere dikkatli bir gözle bakıldığında Halife'nin planlanmış, organize bir suikasta kurban gittiği anlaşılmaktadır.

⁶³ Muhammed Hüseyin Heykel, *el-Faruk Ömer* (Kâhire: Dâru'l-Maârif, 1956), 2/291.

⁶⁴ Abbas Mahmud Akkad, *Abkariyyâtu Ömer* (Kâhire: Dâru Nehdatu, 1998), 202-203.

⁶⁵ Leona Caetani, *Annali Dell Islam* (Milano: Ulricho Hoepli, 1912), 5/42.

⁶⁶ Demirci, "Hz. Ömer'in Şehadeti", 31.

Sonraki dönemlerde bazı Şiîlerin Ebû Lü'lüe ve Hürmüzân'ı kutsayıcı yaklaşımları da kaynaklarda aktarılan bilgilerle birleştirildiğinde bizi planlı bir suikastın izlerine götürüyor. Bize göre bu planlı suikastın baş rolünde esir edilerek Medine'ye getirilen Hürmüzân yer almaktadır. Çünkü onun Hz. Ömer'i öldürmek için çok fazla nedeni vardır. Hz. Ömer liderliğindeki İslâm ordusunun Sâsânî devletini ortadan kaldırması bu suikastın arkasındaki etkenlerden biridir. Bu mağlubiyet Ebû Lü'lüe ve Hürmüzân gibi İranlıların Hz. Ömer'e karşı kin duymalarına sebep olmuştur. Meşhur bir Sâsânî komutanı olan Hürmüzân'ın Ebu Lü'lüe gibi çılgın bir karakterden faydalanmayı düşünmemesi bizce ihtimal dışıdır. Onun kolayca ve sorgulama yapmadan Medine'ye geldikten kısa bir süre sonra İslâm'ı seçmesi de kafalarda soru işareti bırakmaktadır. Mağlup komutan Hürmüzân, bize göre Hz. Ömer suikastının arkasındaki asıl güçtür ve cinayetin en önemli sorumlusudur.

KAYNAKÇA

- Akkad, Abbas Mahmud. *Abkariyyâtu Ömer*. Kâhire: Dâru Nehdatu, 1998.
- Azimli, Mehmet. *Hz. Osman*. Ankara: Ankara Okulu, 2018.
- Azimli, Mehmet. *Hz. Ömer*. Ankara: Ankara Okulu, 2018.
- Belâzürî, Ebû'l-Hasen Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvûd. *Ensâbü'l-Eşrâf*. thk. Züheyl Zekkâr - Riyâd ez-Zerkelî. 13 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1417.
- Belâzürî, Ebû'l-Hasen Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvûd. *Fütûhu'l-büldân*. 1 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Mektebe el-Hilâl, 1988.
- Caetani, Leona. *Annali Dell Islam*. 5 Cilt. Milano: Ulricho Hoepli, 1912.
- Demircan, Adnan. "Hz. Ömer Suikastı". *Uluslar Arası Hz. Ömer Sempozyumu*. ed. Ali Aksu. 356-380. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2018.
- Demirci, Abdurrahman. "Hz. Ömer'in Şehadeti". *İslâmî İlimler Dergisi* 9/2 (2014), 7-35.
- Ebû Ya'lâ, Ahmed b. Alî b. el-Müsennâ et-Temîmî el-Mevsilî. *el-Müsned*. thk. Hüseyin Selim Esed. 13 Cilt. Dımaşk: Dâru'l-me'mûn li't-turâs, 1404.
- Ebû'l-Arab, Muhammed b. Ahmed b. Temîm et-Temîmî. *Kitâbü'l-Mihan*. 1 Cilt. Riyad: Dâru'l-Ulûm, 1404.
- Halîfe Hayyât, Ebû Amr Halîfe b. Hayyât. *Târîhu Halîfe Hayyât*. thk. Ekrem Ziya el-Ömerî. 1 Cilt. Dımaşk: Dâru'l-kalem, 1397.
- Heykel, Muhammed Hüseyin. *el-Faruk Ömer*. 2 Cilt. Kâhire: Dâru'l-Maârif, 1956.
- Hûinî, Ebu'l-Hüseyin el-. *Şehâdetü'l-Eser Ala İmâni Kâtîli Ömer*. Kâhire: el-Ezher, 1429.
- İbn Asâkir, Ebû Muhammed Bahâüddîn el-Kâsım b. Alî b. el-Hasen. *Târîhu medîneti Dımaşk*. thk. Amr b. Garame. 80 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1415.
- İbn Haldûn, Ebû Zeyd Veliyyüddîn Abdurrahmân b. Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Hasen el-Hadramî. *Târîh-u İbn Haldûn*. thk. Halil Şehade. 1 Cilt. Beyrut: Dâru'l-fikr, 1408.
- İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer. *el-Bidâye ve'n-nihâye*. thk. Abdulah b. Abdülmuhsin et-Türkî. 21 Cilt. Kâhire: Dâru Hicr, 1424.
- İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullâh b. Müslim. *el-Ma'ârif*. thk. Servet Ökkâşe. 1 Cilt. Kâhire: el-Heyetü'l-Mısriyyeti'l-âmmeti lilkitâb, 1992.
- İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullâh b. Müslim. *Uyûnü'l-ahbâr*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1418.
- İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed. *Tabâkâtü'l-Kübrâ*. thk. Ali Muhammed Ömer. 11 Cilt. Kâhire: Mektebetü'l-hancı, 2001.
- İbn Şebbe, Ebû Zeyd Ömer b. Şebbe en-Nümeyrî. *Târîhu'l-Medîneti'l-münevver*. thk. Fehîm Muhammed Şaltût. Cidde: Dâru'l-İsfahân, 1399.
- İbnü'l-Arabî, Ebû Bekr Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Meâfirî. *el-'Avâşım mine'l-kavâşım*. thk. Muhibbittîn el-Hatîb-Mahmud Mehdî el-İstanbulî. Beyrut: Dâru'l-Cîl, 1407.

- İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec. *el-Muntaẓam fî târîhi'l-mülûk ve'l-ümem*. thk. Muhammed Abdulkadir Ata-Mustafa Abdulkadir Ata. 19 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1412.
- İbnü'l-Esîr, Ebü'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî. *el-Kâmil fi't-târîh*. thk. Abdullah el-Kâdi. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1415.
- İbnü'l-Esîr, Ebü'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî. *İslam Tarihi (el-Kâmil fi't-Tarih Tercümesi)*. çev. Abdülkerim Özaydın vd. 10 Cilt. Ocak Yayıncılık, 2016.
- İbnü'l-Müberred, Cemaleddin. *Fadâil Emîra'l-Müminîn Ömer b. Hattâb*. thk. Abdulazîz b. Muhammed. 3 Cilt. Medine: İmâdetü bahsi'l-İlmî, 1420.
- Kandehlevî, Muhammed Yûsuf. *Hayâtü's-şahâbe*. thk. Beşşâr Avvâd Marûf. 5 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1420.
- Makdisî, Ebü Nasr el-Mutahhar b. Tâhir. *el-Bed' ve't-Târîh*. 6 Cilt. Bursaîd: Mektebetü's-sekâfeti'd-dîniyye, ts.
- Makrîzî, Ebü Muhammed Takıyyüddîn Ahmed b. Alî b. Abdilkâdir b. Muhammed. *İmtâ'u'l-esmâ'*. thk. Muhammed Abdulhamîd. 15 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1420.
- Makrîzî, Ebü Muhammed Takıyyüddîn Ahmed b. Alî b. Abdilkâdir b. Muhammed. *İttî'âzû'l-hunefâ' bi-aḥbâri'l-e'immeti'l-Fâtımiyyîn el-hulefâ'*. 3 Cilt. İskenderiye: el-Meclisü'l-a'la lişuuni'l-islâmiyye, ts.
- Ömerî, Ekrem Ziya. *Asru'l-Hilâfeti'r-Râside*. y.y.: Mektebetü'l-Abikân, ts.
- Sallabi, Ali Muhammed. *Hz. Ömer*. çev. Mehmet Akbaş. İstanbul: Ravza Yayınları, 2008.
- Sıbt İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Muzaffer Şemsüddîn Yûsuf b. Kızıoğlu et-Türkî. *Mir'âtü'z-zamân fî târîhi'l-a'yân*. 23 Cilt. Şam: Dâru'r-risâle el-Âlemiyye, 1434.
- Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr. *Târîhu'l-hulefâ'*. thk. Hamdi Demirdâş. 1 Cilt. Riyad: Mektebet-ü Nizâr Mustafa el-Bâz, 1425.
- Şiblî, Muhammed. *Asr-ı Saâdet*. çev. Ömer Rıza Doğrul. İstanbul: Eser Neşriyat, 1978.
- Taberî, Ebü Ca'fer Muhammed b. Cerîr. *Câmi'u'l-beyân ve Târîhu'l-ümem ve'l-mülûk*. 11 Cilt. Beyrut: Dâru'd-Türâs, 1387.
- Vâkidî, Ebü Abdillâh Muhammed b. Ömer. *Fütûhu's-Şâm*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1417.
- Zehebî, Ebü Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân. *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ'*. thk. Muhakkiklerden bir grup. 25 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1405.
- Zehebî, Ebü Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân. *Târîhu'l-İslâm ve vefeyâtü'l-meşâhîr ve'l-a'lâm*. thk. Ömer Abdusselam. 52 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-Arabî, 1413.